

Частина 1
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА:
ВІД ЗАСНУВАННЯ ДО ПРОВІДНОГО ВИШУ
ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ. ПОДІЇ І ЛЮДИ

Історія і сьогодення

УДК 378.4(477.43-21)К-ПДУУ:378.011.33«1918/1920»

С.А. Копилов, О.М. Завальнюк

Кам'янець-Подільський державний український
університет: перший комплексний досвід національної
вищої школи у 1918-1920 рр.

Висвітлюється процес заснування, становлення і діяльності Кам'янець-Подільського державного українського університету (К-ПДУУ), який був попередником сучасного Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Звернено увагу на появу університетської ідеї та її реалізацію в адміністративному центрі Подільського краю зусиллями місцевої інтелігенції, київських науковців і державних управлінців, працівників міської управи і думи, губернського і повітового земства. Проаналізовано юридичні акти, які відкрили шлях до відкриття і заклали засади функціонування КПДУУ, зусилля з підготовки матеріально-технічної бази, формування професорсько-викладацької корпорації і студентського контингенту, розгортання якісного навчального процесу, освітньої діяльності тощо. Окремо показано діяльність вишу, його окремих представників, студентства, спрямовану на підтримку української державності, церкви, поглиблення національного відродження, захист культурних цінностей і національного суверенітету.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський державний український університет, професура, студентство, підготовка фахівців, національне відродження, державний суверенітет.

Перемога лютневої революції 1917 р. відкрила шлях до демократизації як самої Росії, так і підкорених нею народів, зокрема й

українського. Активізувалися політичні сили і громадські структури, які на своїх форумах, мітингах, усіляких масових зібраннях, у різноманітних петиціях і зверненнях до російської революційної влади серед низки домагань пропонували провести українізацію вищої школи - від нижчої до вищої, запровадити повноцінне україномовне навчання у закладах освіти. Підняті проблеми були глибоко опрацьовані всеукраїнськими педагогічними з'їздами у квітні та особливо у серпні 1917 р. На літньому форумі учительська громадськість, підтримуючи ідею Українського наукового товариства, взяла курс на створення окремого українського народного університету з трирічним терміном навчання [33, С.35] (державний національний виш можна було відкрити лише з дозволу Тимчасового уряду, що було безперспективно), який мав відповідати раніш виробленим уявленням про національну вищу школу. Восени петроградська влада, задовольняючи вимоги українців, розпорядилася відкрити чотири кафедри українознавства в університеті св. Володимира, керівництво і професорсько-викладацька корпорація якого не ініціювали цього нововведення (тому рішення так і не виконали) [2]. Київський народний український університет (КНУУ) відкрили 5 жовтня 1917 р., чим справили великий вплив на молодь, яка прагнула здобути національну вищу освіту. Робота цього вишу довела реалістичність задуманого, спростувала усі вигадки і сумніви щодо української мови як мови викладання у вищій школі. Інформація про перший український університет поширилася всією Україною.

Проголошення Української Народної Республіки відкрило шлях до реалізації планів та задумів регіональних еліт щодо творення мережі національної вищої школи. Вже 4 січня 1918 р. Кам'янець-Подільська міська дума заслухала пропозицію гласного О.П. Шульмінського про необхідність заснування в місті університету, і, підтримавши її майже одногосно, обрала спеціальну делегацію для поїздки до столиці, щоб обміркувати це питання в Генеральному секретарстві освітніх справ УНР. У письмовому зверненні до керівництва цього органу делегати наголошували, що вони представляють місто, яке є найстарішим історичним центром Поділля, „з яскравим минулим історичного життя і багатим майбутнім культурним значенням для великої країни”. Щоб переконати очільника секретарства у серйозності намірів міської влади реалізувати університетську ідею, вони наголошували: „Немає таких жертв, на які б не пішов город Кам'янець, аби тільки свої мури та пам'ятники освітить вищою освітою, і найкращі місця, найкращі будинки віддасть під університет” [98].

Отримавши у Києві відповідну підтримку, кам'ячанци прозвітували про це на наступному засіданні своєї міської думи і обрали для вирішення цього проекту спеціальну постійно діючу університетську комісію у складі 8 осіб на чолі з професором П.М.Бучинським [12]. Проте розгорнути роботу вона не встигла через військово-політичні події, які призвели до зміни влади – замість українських виборних органів усім життям у Кам'янці-Подільському почав заправляти ревком. За О.М.Пашенко, в тих жахливих умовах культурна праця української інтелігенції припинилася [64].

З відновленням в адміністративному центрі Поділля української влади у березні 1918 р. до Києва відправилася делегація Подільської „Просвіти” на чолі з К.Г.Солухою, яка уточнила у Міністерстві народної освіти наміри щодо підтримки університетського проекту у Кам'янці-Подільському. Домовилися, що відкриватимуть не філію КНУУ, а окремий університет класичного типу з українською мовою викладання [7]. 28 березня університетська комісія зібралася на своє перше засідання у розширеному складі (15 осіб), заслухала інформацію про результати поїздки просвітянської делегації і висловила за необхідність відкрити до початку нового, 1918-1919 навчального року Кам'янець-Подільський державний український університет, вирішили оглянути придатні для тимчасового розміщення закладу великі будинки, рекомендували міській думі виділити з міського бюджету 1 млн крб. на його майбутні потреби, а міській управі – опікуватися візитом спільної делегації Міністерства народної освіти і Київського народного українського університету, яка мала прибути для того, щоб з'ясувати на місці наявність умов для відкриття університету [27, арк.2]. Міський представницький орган розглянув ці пропозиції 1 квітня. Від імені університетської комісії виступав не голова, а один із найбільш дієвих її членів, випускник правничого факультету Сорбони О.П.Шульмінський. Він наголосив на важливій ролі міської громади у заснуванні університету, запропонував надати українській державі на цю справу позику в розмірі 1 млн крб., забезпечити майбутній заклад необхідними приміщеннями, а також асигнувати із того ж джерела на початкові заходи з реалізації університетського проекту 10 тис. крб. Оскільки достатніх надходжень до міського бюджету через тривалу фінансово-економічну кризу тоді не було, гласні вирішили взяти позику під урядові гарантії. Одним із джерел наповнення університетського фонду мав стати збір штрафів від спекулятивних операцій як в самому місті, так і на території сусідніх повітів. Дума ухвалила резолюцію: „Відкрити у Кам'янці-

Подільському Університет’’, за яку проголосували 48 гласних (проти не було жодного, один утримався) [13].

Дума одностайно проголосувала за пропозицію про обрання спеціальної комісії із 12 гласних для зустрічі київських делегатів, на яких очікували у найближчі дні. Крім того, було вирішено асигнувати 10 тис. крб. на підготовчі роботи з відкриття вишу. Що ж до приміщень для нього, то це питання перенесли, щоб розглянути спільно з київськими делегатами. Оскільки університет мав бути україномовним, то представники національних курій висловилися за те, щоб у ньому відкрити кафедри „з історії і літератури польської, єврейської і російської, де викладання проводитиметься рідною мовою – польською, єврейською і російською” [13, арк.23 зв.]. Усі ухвали дума приймала відкрито, за присутності представників міської громадськості. У зв’язку з цим часопис „Поділля” відзначав: „Зал і хори [міської думи] були переповнені публікою” [64], що яскраво свідчило про велику зацікавленість кам’ячан у реалізації найбільшого за весь час існування міста культурного проекту – відкриття університету.

4 квітня у місті працювала столична делегація (професори І.М.Ганицький (голова), В.В.Дуб’янський, приват-доцент І.І.Огієнко, інженер К.Д.Титаренко), якій доручили „поїхати ... з метою улаштувати справи заснування в Кам’янці українського університету з допомогою від тих місцевих діячів та громадських організацій, забезпечення за тим університетом деяких будинків та майна тилових шпиталів та інших тилових інституцій і загальної популяризації самої ідеї українських університетів та інформації громадянства щодо діяльності Міністерства освіти” [8]. Такі повноваження були продиктовані ухвалою, прийнятою 20 березня Комісією у справах організації мережі українських університетів, що діяла при КНУУ, про внесення Кам’янця-Подільського до переліку міст, де університети мали бути відкриті у першу чергу [9], і планом діяльності Міністерства народної освіти на чолі з В.К.Прокоповичем, який передбачав заснування в адміністративному центрі Поділля класичного університету [68, с.75]. Під час спільного засідання делегації і університетської комісії гості схвально оцінили ідею відкриття вишу у старовинному Кам’янці-Подільському і наголосили, що будуть домагатися, аби уряд виділив на цей проект 1 млн крб. Було погоджено перелік факультетів (філологічний, природничий з помологічним відділенням і торговельно-технічний) і підготовчі курси. Навчальний контингент обмежили до 1500 студентів і 300 слухачів. Спільно вибрали 3 будинки під університет [27]. Про

результати візиту І.М.Ганицький доповів раді лекторів КНУУ 7 квітня 1918 р., після чого та ухвалила рішення про необхідність відкриття вишу у Кам'янці-Подільському і вирішила просити Міністерство народної освіти санкціонувати його [10]. Незадовго до кінця доби Центральної Ради Подільські губернські народні збори, які відбулися 22-26 квітня 1918 р., підтримала заходи із заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету (К-ПДУУ) і ухвалила асигнувати на його потреби упродовж 1918-1920 рр. 1 млн. крб. [11; 31, с.72]. Столичні науковці розпочали роботу із формування професорсько-викладацької корпорації майбутнього університету, утім її перервав гетьманський переворот.

Новий міністр освіти М.П.Василенко у погодженні з гетьманом Павлом Скоропадським виробив план заснування чотирьох українських університетів, одним з яких мали властивості у Кам'янці-Подільському [67, с.45]. Для матеріалізації ідеї творення нових вишів і Української Академії наук при Міністерстві освіти було створено Комісію в справах вищих шкіл і наукових інституцій на чолі з академіком В.І.Вернадським. Щоправда, приступаючи до роботи, голова комісії був переконаний, що у Кам'янці-Подільському не варто відкривати філію якогось із українських вишів, сюди варто перенести один із раніш створених на українській території вищих навчальних закладів, але ще краще заснувати новий університет, який буде протистояти „полонізації і германізації заходу України” [47, с.11-12]. Комісія розпочала роботу 4 червня 1918 р., а вже через 16 днів В.І.Вернадський подав М.П.Василенку російськомовний „Законопроект про перетворення Київського [Народного] Університету в державний університет і про заснування Державного Кам'янецького Університету” (ст.ст. 1-10), підготовлений членами комісії. Передбачалося, що створений в центрі Подільської губернії університет матиме всього два факультети – історико-філологічний з теологічним та природничо-історичний з помологічним відділом [93, арк.7а]. Керівник вишу, декани факультетів і професорсько-викладацький склад призначалися Міністерством освіти. На утримання закладу до кінця 1918 р. держава мала виділити 548450 крб. Кам'янець-Подільське міське самоврядування зобов'язували відвести безкоштовно в районі міста земельну ділянку для спорудження університетських будинків, а поки що розмістити виш у тимчасових обладнаних за власні кошти, приміщеннях [94, арк.7а зв.].

Опрацювавши отриманий документ, міністр освіти 24 червня висловив свої критичні зауваження щодо окремих статей. Після цього законопроект на пропозицію В.І.Вернадського було поділено на дві

частини, кожна з яких стосувався окремо планованого університету – Київського і Кам'янець-Подільського. Один із членів комісії – приват-доцент І.І.Огієнко, який представляв інтереси майбутнього вишу у Кам'янці-Подільському, доповів у загальних рисах про зобов'язання, які міська дума і губернська народна рада взяли на себе з метою відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету. Оскільки візит делегації на Поділля відбувся ще за Центральної Ради, то не було зрозуміло, чи за нових державно-політичних умов міське і губернське самоврядування будуть готові сприяти розв'язанню матеріальної складової університетського проекту. Тому, одностайно погодившись з необхідністю заснувати вищий навчальний заклад в адміністративному центрі Подільського регіону, комісія доручила І.І.Огієнку, як майбутньому ректору, і юрисконсульту Міністерства освіти й мистецтва Уляницькому навідатись до Кам'янця-Подільського і „цілком конкретно з'ясувати питання про раніше дані обіцянки» і перетворити їх «в зобов'язання юридичного характеру, звернувши увагу на закріплення за університетом відповідним юридичним актом не менше 50 дес. землі”. Департаменту вищої школи того ж міністерства належало внести на найближче засідання комісії окремий законопроект про заснування цього вишу [95].

Внесений документ розглянули і схвалили 1 липня 1918 р., що мало велике значення для поїздки І.І.Огієнка (юрисконсульт з невідомих причин з Києва не виїхав). 6 липня він був у Кам'янці-Подільському. Виконуючи покладені на нього обов'язки, передусім зустрівся з університетською комісією міської думи, якій повідомив, що тимчасова міністерська комісія, очолювана В.І.Вернадським, визнала за необхідне якомога швидше відкрити університет тут, у центрі прикордонного Поділля. Від себе додав, що висока школа для регіону – це надбання величезного національно-культурного значення. Місто матиме основу культурного й економічного розвитку. Тому для організації університету необхідно залучити всі можливі інституції та діячів, які розуміють значення справи і зможуть їй реально допомогти [69, с.27].

Виходячи із очікуваних більш складних завдань, університетську комісію реформували. Її склад збільшили до 21 особи, які представляли міську думу, Подільське історико-археологічне товариство, „Просвіту”, Товариство природодослідників Поділля, губернське і повітове земства. Головою обрали І.І.Огієнка, який розподілив обов'язки між усіма членами, дав відповідні доручення своєму заступникові П.М.Бучинському [69, с.28].

Важливо було залучити до практичного університетського будівництва національні курії, які посідали важливе місце в управлінській, господарській і культурній сферах міста. Виходячи з цього стратегічного завдання, І.І.Огієнко зустрівся з рабином місцевої єврейської громади Оксманом і пообіцяв йому домогтися заснування в майбутньому виші кафедри юдаїки, виділити для молодих євреїв до 25% усіх студентських місць. Взамін отримав запевнення, що громада збере на потреби закладу не менше 100 тис. крб. [61, с.511]. У розмові з головою польських громадських організацій лікарем Тадеушом Заленським в.о.ректора пообіцяв домогтися відкриття в університеті кафедри полоністики, а також пообіцяв приймати на навчання польську молодь без будь-яких обмежень і виділяти їм державні стипендії. Польські організації зі свого боку мали намір підтримати заклад матеріально і зібрати для його зведення 50 тис. крб. [61, с.511].

Того ж таки насиченого робочого дня екстрено зібралася містка дума, яка, у відповідь на звернення посланця міністерської комісії, мала підтвердити свою попередню ухвалу від 1 квітня 1918 р. або ж відмовитись від неї. За повідомленням тодішньої преси, у приміщенні думи, де вдруге ставилося питання важливої історичної ваги, „зібрався увесь інтелігентний Кам'янець, оскільки близько до серця приймає він університетську справу, із одвертою душею йде назустріч великому культурному ділу”. Дума, як від неї і очікували, відповіла на поставлене питання ствердно. Проводжали І.І.Огієнка до потяга представники усіх культурно-просвітних та інших громадських організацій міста з надією на його швидкий наступний приїзд з усіма прийнятими у столиці історичними документами [3].

До Києва в.о.ректора привіз усі необхідні для розв'язання університетської справи постанови: міської думи – про асигнування на потреби вишу 1 млн крб., виділення під спорудження нових корпусів 100 дес. міської землі у вигідному мікрорайоні та передачу йому у тимчасове користування (до збудування власних приміщень) триповерхового будинку міської середньої технічної школи, склад університетської комісії, якій треба було надати державні права; губернської народної управи – про асигнування на потреби закладу сумарна на 3 роки 1 млн крб. [61, с.511].

11 липня комісія заслухала звіт І.І.Огієнка про результати поїздки до Кам'янця-Подільського і висловила йому подяку за оперативне й ефективне вирішення дорученої справи. Крім того, ухвалила рішення звернутися до Міністерства освіти з проханням, по-перше, розв'язати питання про тимчасове розміщення К-ПДУУ в приміщенні технічної школи, а по-друге, тимчасово затвердити склад університетської

комісії і доручити їй взяти на себе обов'язок щодо охорони будинку і складання інвентарного списку. Для утворення в структурі університету факультетів організували окрему підкомісію, до якої увійшли Д.І.Багалій, В.І.Вернадський, І.В.Єгоров, Б.Л.Личков, В.І.Луцицький, І.І.Огієнко і Г.Г.Павлуцький [96].

Комісія повернулася до законопроекту про заснування Кам'янець-Подільського державного українського університету і ухвалила його в останньому читанні 26 липня 1918 р. Текст документа був україномовний [96]. 5 серпня його розглянула Рада Міністрів. Несподівано виникла дискусія щодо мови викладання на кафедрах польської і єврейської літератури та історії. М.П.Василенко і В.В.Зінківський вважали, що вивчення цих дисциплін необхідно проводити відповідними національними мовами. Утім з цим не погодилась більшість міністрів, які проголосували за те, „що в інтересах слухачів українців навчання обох наук мусить проводитися на українській мові” [92].

Не було згоди і щодо необхідності відкриття кафедри румунської мови (її відкриття обстоював М.П.Василенко). Голосування показало, що позицію міністра освіти підтримали всього три урядовці. Більшість не погодилася із запропованою нормою. За свідченням Д.І.Дорошенка, який брав участь у тому засіданні, вони виходили із міркувань, що українцям треба збільшувати свій культурний вплив на румунів, а не навпаки, і не допускали розвитку „румунщини, яка, на їх думку, не має ніякої загальнолюдської ваги й інтересу” [32, с.413].

В остаточному варіанті закону зазначалося, що К-ПДУУ створюється з 1 липня 1918 р. у складі чотирьох факультетів, утім з осені 1918 р. розпочинали роботу лише два – історико-філологічний і фізико-математичний з двома відділами – математичним і природничо-історичним. Навчальний процес мав бути україномовним. В окремих випадках з дозволу міністра освіти робилися винятки для тих, хто володів російською мовою. До викладацької праці не допускалися особи, які не мали наукових ступенів. Упродовж перших п'яти років на посади в.о. екстраординарних професорів могли обиратися особи з науковим ступенем магістра і званням приват-доцента одного з російських чи українських університетів (стаж не менше трьох років). Що ж до посад ординарних і екстраординарних професорів, то на них могли претендувати українські та російські вчені, які мали ступінь доктора одного із закордонних університетів і були відомі своїми науковими працями й викладацькою діяльністю у тих самих вищих навчальних закладах. Ректор, декани факультетів, а також увесь склад професорської корпорації першого року

призначався керівником освітнього відомства. На історико-філологічному факультеті на загальних підставах створювалися дві національні кафедри – польської і єврейської літератури й історії.

До затвердження статутів і штатів українських університетів належало користуватися загальним статутом й штатом російських університетів від 23 серпня 1884 р. із внесеними до них змінами. Закон доручав міністрові освіти, починаючи з 1919 фінансового року, замовляти кредити на будівництво приміщень університету відповідно до реальних потреб. За спорудження нових університетських корпусів відповідала спеціальна „Комісія по збудуванню Кам’янець-Подільського державного українського університету”, очолювана ректором (до її складу входили 13 представників міського самоврядування, 5 – губернського земства, 3 – громадських організацій і наукових установ міста, а також представники правління університету й архітектор) [28; 89, с.240-242].

17 серпня гетьман затвердив цей юридичний акт, а 20 листопада - „Закон про заснування Богословського факультету Кам’янець-Подільського Державного Українського Університету” [28; 89, с.362-364], заклавши необхідну нормативно-правову базу для відкриття вишу і його першого року роботи.

Після цього успіху у реалізації університетського проекту необхідно було завершити усі підготовчі заходи і провести урочисте дійство з нагоди відкриття вишу. Свято відбулося 22 жовтня 1918 р. Його перебіг детально висвітлено у кількох працях [49; 73, с.122-133]. Сотні гостей були приємно здивовані і заангажовані яскравим українським духом урочистостей, вражені гостинністю господарів, виглядом університету і міста. „всі казали, - згадувала С.Ф.Русова, - що [відкриттям К-ПДУУ] прорубується вікно в Європу, до її науки” [72, с.149-150]. А журналіст, відомий український політик О.Х.Саліковський, осмислюючи побачене того святкового дня, зробив зв’язок між цією подією і культурним розвоєм України загалом. „Перед нашими очима, - писав він, - пройшов ... погляд наших [українських] культурних сил, що вдсятеро побільшились за яких-небудь півтора року, перед нами пройшла величезна й чисто по-європейському зроблена організація праці – заслуга невеликого місцевого гуртка українських патріотів... Тут [в університеті] почувасться вже присутність нової майбутньої сили, що зсунулася з мертвої точки і рушила вперед. Ніхто й ніщо її не спинить!” [59].

Університет розпочав свою навчальну працю 1 листопада 1918 р. До середини листопада 1920 р. вона протікала майже виключно під контролем української влади. Потім розпочався процес радянзації,

який завершився у першій половині 1921 р. розформуванням вишу і створення на його базі двох інститутів радянського типу – народної освіти і сільськогосподарського. За 2 роки виш перетворився в справжнє вогнище національної вищої освіти, науки і культури. За цей час його будівничим вдалося реалізувати низку важливих завдань, які окреслили поважне місце цього вишу в культурно-освітній складовій українського національного відродження.

Заклад очолив екстраординарний професор І.І.Огієнко – талановитий організатор і вчений, гуманіст, патріот, один із найбільш дієвих і самовідданих учасників революційної перебудови країни і системи вищої освіти в Україні, відомий державний діяч, який за Директорії УНР очолював два міністерства, ініціюючи і проводячи в життя багато революційних змін, які розвивали і зміцнювали національну освітню систему, Українську Автокефальну Православну Церкву (УАПЦ). За польського адміністрування на Поділлі (листопад 1919 – липень 1920 р.р.) ректор залишився на зайнятій польським військом частині Поділля найвищим представником УНР, захищаючи при цьому інтереси усіх українських громадян, державних і громадських інституцій. За цей час університет отримав в особі І.І.Огієнка надійного захисника і оборонця, який не поступився українськими інтересами перед іноземними структурами. Більше того, виш зберіг свій національний характер, вижив в надзвичайно складних умовах економічно-фінансової кризи, зберіг професорсько-викладацький склад, студентський контингент і успішно завершив навчальний рік [50].

У К-ПДУУ було створено високопрофесійний, дієдатний, патріотично налаштований професорсько-викладацький колектив, який був одним із незаперечних рушіїв національного відродження в різних його складових. До викладацької праці закликали загалом понад 120 ординарних і екстраординарних професорів, приват-доцентів, лекторів і асистентів, переважно українців за національністю. Реально в закладі у різний час з цієї групи працювали лише 88 осіб. Найбільш відомими з-поміж них були І.І.Огієнко, В.О.Біднов, П.М.Бучинський, М.М.Хведорів, Є.К.Тимченко, П.В.Клименко, В.І.Петр, А.Е.Малиновський, М.О.Столярів (професори), Д.І.Дорошенко, М.О.Драй-Хмара, Л.Т.Білецький, В.О.Геринович, Ю.Й.Сіцинський, Х.М.Лебідь-Юрчик, М.А.Чайковський, С.В.Бачинський, С.С.Остапенко (приват-доценти), лектор С.Ф.Русова та ін. Вони представляли різні освітні і наукові центри країни – Київ, Харків, Катеринослав, Ніжин, Львів [40]. Професура і доцентура викладали українською мовою, крім чеха В.І.Петра, за короткий час

зуміли підготувати і видати україномовні курси лекцій з майже 25 навчальних дисциплін; переклали з російської і німецької мов кілька підручників і посібників. У двох секціях наукового товариства університету вони з кінця 1919 до літа 1920 року виголосили 37 наукових доповідей, третину з яких було опубліковано. Загалом друкована україномовна продукція вчених (курси лекцій, брошури, наукові статті, „Записки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету” (т.5)) нараховувала 60 одиниць. Чекали своєї черги на друк кілька десятків рукописів підручників, посібників, статей, довідників і художніх творів. Вчені працювали над створенням кількох словників: мови Тараса Шевченка, правничого і діячів Подільського краю [50, с.49; 43, с.49-51]. Науково-педагогічний потенціал був достатнім, аби готувати високопрофесійні національні кадри для різних галузей відроджуваної країни (середня школа, юриспруденція, аграрний сектор, Українська Автокефальна Православна Церква).

До навчального процесу в університеті вдалося залучити багатонаціональну молодь, переважно українців (80% загального складу влітку 1920 р.), яка бажала отримати вищу освіту на національних засадах і працювати на користь української держави, виступала за розвій освітньо-культурної сфери тощо. Студентський контингент постійно зростав (кінець 1918 р. – 414 осіб [22; 24], кінець 1919 р. - 1497 [14] і вересень 1920 р. – майже 2000 осіб [25]). Навчальну діяльність молодь, яка вже мала певний життєвий досвід, поєднувала з науковими студіями у 7 секціях студентського наукового товариства, громадсько-політичною, благодійною діяльністю тощо. З цього середовища згодом вийшли відомі літератори Юрій Липа, Валер'ян Поліщук, Володимир Свідзінський, Микита Годованець, викладачі вишів – Володимир Георгієвський, Аркадій Животко (Чехословаччина), Антін Шумлянський, Аркадій Розенкранц, Юрій Філь, діячі науки – Микола Грінченко, Микола Гадзінський (США), відомий бібліограф Лев Биковський (Чехословаччина, Польща, США), державний діяч Сергій Козицький (Польща), мистецтвознавець Володимир Гагенмейстер, видавець Євген Вировий (Німеччина, Чехословаччина), співачка Іванна Синенька (Чехословаччина, Німеччина), церковний діяч Петро Білон (США) та ін. [40, с.414-611; 45, с.200-214, 384-401].

За невеликий проміжок часу заклад зумів сформувати свою задовільну навчально-матеріальну та інформаційну базу. На кінець другого року діяльності в його розпорядженні були 5 корпусів: по 2 навчальних і навчально-допоміжних, 1 навчально-лабораторний

(орендований), біологічна і метеорологічна станції. Розпочали проектні роботи із збудування на власній земельній ділянці (100 дес.) навчальних і лабораторних корпусів, анатомічного театру, студентських гуртожитків і житла для адміністрації, професури і працівників [44, с.102, 116]. З жовтня 1918 до кінця 1920 року університетська фундаментальна бібліотека зросла з 2000 до 35 951 примірника українською, російською, німецькою, англійською, французькою, польською, румунською, сербською та іншими мовами [71, с.51; 73, с.131].

Керівництво, професура і студентство брали активну участь у державному будівництві УНР. Не покидаючи ректорського керна, П.Огієнко працював міністром народної освіти (5 січня – 25 квітня 1919 р.), міністром ісповідань (з 15 вересня 1919 р. до кінця революції), Головним уповноваженим українського уряду (15 листопада 1919 р. – 31 жовтня 1920 р.), а також в.о. Голови Ради Народних Міністрів (серпень-вересень 1920 р.). У лютому-березні Д.І.Дорошенко, за дорученням вищої української влади, очолив урядову комісію з урегулювання прикордонного конфлікту між УНР і Румунією у Придністров'ї через Хотинське повстання. Наприкінці року уряд дав йому нове важливе доручення – очолити Українську місію Червоного Хреста на Балканах [32, с.424-428; 77, с.169; 85, с.302-304]. Представники університету працювали у різних тимчасових державних органах, зокрема у складі групи, яка мала подати пропозиції до законопроекту про збільшення норм оплати педагогам професійних шкіл відповідно до індексу інфляції, у міжвідомчій комісії з вироблення законопроекту про ліквідацію успадкованих від старого режиму соціальних станів. До Конституційної комісії УНР на початку липня 1920 р. увійшли П.В.Клименко і Є.А.Завадський [21; 77; 78].

Членами Ради міністра ісповідань стали В.О.Біднов і Ю.Й.Сіцінський, які рішуче обстоювали курс на українізацію Православної Церкви, активно протидіяли підступам консервативно-реакційних клерикальних кіл тощо [30, с.100; 92]. П.В.Клименко у серпні 1919 р. очолив кілька державних структур: відділ охорони пам'яток старовини й мистецтва (з книжковою і архівною секціями) Головного управління у справах мистецтв і національної культури, що діяло при Міністерстві народної освіти, і спеціальну архівну комісію, яка опікувалася збереженням багатой архівної спадщини українського народу [52, с.35062, с.132]. С.В.Бачинський у липні 1919 р. взяв участь в роботі групи членів Трудового конгресу України [84; с. 84], а П.Огієнко, Є.П.Архипенко, С.В.Бачинський, С.С.Остапенко,

Л.Т.Білецький і С.Ю.Гасвський у жовтні того ж року були у складі Державної наради, яку провели у Кам'янці-Подільському Головний Отаман С.В.Петлора і Голова Ради Народних Міністрів УНР І.П.Мазепа [88].

Колектив університету, обстоюючи національну ідею і потребу дальшого державного будівництва, вчасно і адекватно реагував на різні виклики українській справі, важливі політичні події внутрішнього життя, що сприймалося вельми позитивно у міській громаді, державно-політичних колах країни. Щоб запобігти єврейському погрому у Кам'янці-Подільському під час звільнення міста від більшовиків на початку червня 1919 р. рада професорів К-ПДУУ ухвалила рішення звернутися через пресу до українських козаків із закликом не чинити насилля над євреями, а взяти їх, як і всіх інших мешканців, під захист від насилля більшовицького режиму [5]. Коли республіка відзначала другу річницю І Універсалу Української Центральної Ради, в університеті відбулося відкрите засідання ради професорів, на якому були заслухані кілька доповідей: „Історія українських універсалів” (П.В.Клименко), „Перший Універсал Української Центральної Ради” (В.О.Біднов) і „Культурно-просвітне життя України за два останні роки” (І.І.Огієнко) [82]. 24 вересня 1919 року І.І.Огієнко разом з присутніми міністрами підписав звернення до українського народу із закликом підніматися на бій проти денікінської загрози [74]. А 15 жовтня того ж року рада професорів університету прийняла „Звернення до світових держав з протестом проти нищення генералом Денікіним української культури” [100].

Після повернення 1 травня 1920 р. С.В.Петлори з Варшави до Кам'янця-Подільського студенти К-ПДУУ вирішили взяти участь у відновленні активного державного життя УНР, їх делегація зустрілася з очільником держави і провела після цього мобілізацію активу для роботи в міністерствах, які відновлювали роботу після майже піврічної перерви [16; 17].

Колектив вишу, студенти не стояли осторонь збройної боротьби за утвердження демократичного ладу. Вже в листопаді 1918 р., коли опозиційні сили взяли курс на повстання проти гетьманщини, симпатії студентів були на боці Директорії. Саме їй, після взяття повстанцями Києва, вони відправили телеграму, у якій привітали „світлх борців за ранок життя України” і висловили здравицю на честь Української Народної Республіки [35]. Для допомоги родинам козаків республіканського війська, які загинули в бою під столицею, Українська студентська громада (УСГ), що діяла в К-ПДУУ, провела 29 грудня 1918 р. вечірку і збрала 181 крб. 20 коп. [36]. На зборах УСГ

22 грудня того ж року було ухвалено рішення сформувати студентську сотню для участі у збройному захисті країни. У зв'язку з цим до столиці направили 12 своїх представників [34]. Спираючись на досвід київського українського студентства, яке у січні 1918 р. припинило навчання і в складі організованого куреня виїхали на фронт під Бахмач, молодь К-ПДУУ звернулася з відозвою „До організованого студентства, середнєшкільників та слухачів підготовчих курсів”, у якій закликали вступати до юнацького збройного формування, згоду на яке дав С.В.Петлюра. Для запису слід було мати рекомендацію від українських організацій або ж їх відомих членів [35]. На початку 20-х чисел січня 1919 року УСГ вирішила направити сотника і осавула до столиці для вироблення плану спільних дій. Утім задум не здійснили через рішення керівництва країни евакуювати органи влади і управління УНР з Києва до Вінниці [37; 38]. До справи студентська сотня прилучилася пізніше. Так, під час наступу українських військ на Кам'янець-Подільський у перших числах червня 1919 р. частина бійців виїхала назустріч козакам, а інша патрулювала в місті, забезпечуючи порядок і спокій [48, с.31]. Проти більшовицьких військових підрозділів боролосся чимало юнаків з числа студентів К-ПДУУ. В кровопролитних боях загинули Юрій Приходько і Степан Грищенко. Згодом молодь влаштувала їм велелюдний похорон, який став демонстрацією вірності українським визвольним ідеалам [60; 80]. Були й інші жертви, принесені університетом на вівтар національної свободи. Зокрема, в бою з червоноармійцями загинув асистент М.Г.Любичанківський [80; 83].

Студенти, які пішли на фронт, глибоко усвідомлювали свою захисну місію, з гордістю носили звання козаків Армії УНР навіть у критичні дні боротьби за долю української держави. Так, у жовтні 1920 р., коли військово-стратегічне становище країни було вкрай складним, юнаки, які покинули навчання і воювали у складі Залізної дивізії, чесно виконували свій військовий обов'язок і навіть підбадьорували тих, хто знаходився в студентських аудиторіях [76]. Після поразки українського війська у листопаді 1920 р. студенти-воїни перейшли на територію Польщі, де були інтерновані, зазнали поневірянь далеко від батьківщини, але не розчарувались у правильності свого вибору.

Колектив К-ПДУУ всіляко підтримував тих, хто бився за Україну. З листопада 1919 р. викладачі почали відраховувати 5% своєї платні на потреби хворих і поранених козаків армії УНР. Лише за один місяць від них у шпиталі надійшло 3824 крб. У січні 1920 р. на вказані цілі

було перераховано 6049 крб. 67 коп. [20; 48, с.27]. Подібне мало місце і в наступні місяці.

Професура сприяла розгортанню державного будівництва відповідно до внутрішнього становища країни, доклдала багато зусиль для кращої обізнаності місцевого населення, оборонців республіканського ладу з основними подіями історії, культури і сьогодення українців. У липні 1919 р. в університеті розпочали роботу десятиденні курси за участю представників професорської корпорації з підготовки 54 волосних інструкторів-інформаторів для Кам'янецького, Ушицького, Летичівського, Проскурівського, Могилівського і Брацлавського повітів. По закінченню слухачам видали відповідні посвідчення, з якими вони з'явилися до повітових комісарів і приступили до роботи у закріплених за ними волостях. Дехто з курсистів відразу дістав призначення до Господароюзу Поділля на посади інструкторів з кооперативного будівництва [6, с.60].

У червні 1919 р. І.І.Огієнко, В.О.Біднов, П.Г.Клепатський, Л.Т.Білецький, А.С.Синявський, П.В.Клименко і М.О.Драй-Хмара прочитали цикл безплатних лекцій для робітників і ремісників міста з історії української мови, літератури, історії України, слов'язознавства, економіки та інших галузей [48, с.28]. Бажаючих послухати університетських світил було стільки, що їх не зміг вмістити найбільший зал. У серпні аудиторія зазнала ротації – на побачення з професурою прибули урядовці, старшини і козаки Окремого корпусу кордонної охорони. У вересні – жовтні лекції слухали урядовців Генерального штабу армії УНР, різні групи державних службовців⁶⁹ [48, с.29]. Лише за один 1919-1920 навчальний рік для населення міста професори і приват-доценти К-ПДУУ прочитали 478 науково-популярних лекцій, на яких побували 14875 слухачів [91]. Вони сприяли як розширенню світогляду, кращому розумінню української визвольної справи, так і зміцненню національно-патріотичних переконань кам'янчан різних вікових груп.

Університет став міцним осередком у проведенні українсько-церковної політики, особливо після того, як на посаді міністра ісповідань з'явився ректор І.І.Огієнко. Вже у жовтні 1919 р. на базі богословського факультету провели курси для священників, дияконів, регентів церковних хорів і учнів дяківських шкіл (загалом 57 осіб), на яких слухачів готували до проведення Служби Божої українською мовою. За Ю.Сіцінським, після 11 лекцій, які прочитали І.І.Огієнко, В.О.Біднов та інші, частина священників „стали правити Службу Божу з тою [українською. Авт.] вимовою”. 2 червня 1920 р. в університеті

відкрилися наступні, вже тримісячні, пастирські курси (60 осіб), які примножили коло прихильників українізації Церкви [41, с.97-98].

Розгортанню цього процесу добре прислужилася праця університетської комісії з перекладу Святого Письма з грецької на українську мову (В.О.Біднов, Ю.Й.Сіцінський, О.З.Неселовський, П.В.Табінський, Л.Т.Білецький, М.О.Драй-Хмара, Й.Ф.Оксюк, О.В.Прахов). Їм вдалося перекласти, а згодом і видрукувати за державні кошти накладом у 2 тис. примірників „Новий Завіт. Діяння святих Апостолів” [46].

Під час Великого посту 1920 р. викладачі-богослови виступили перед православними вірянами з лекціями церковно-історичного та філософсько-морального змісту, три із них присвятили потребі розвою УАПЦ [53]. Крім викладачів, роботу з церковного відродження проводили студенти-богослови (38 осіб), яких готували до богослужіння в українській церкві. За дорученням ради професорів вони виступили в багатьох церквах Подільської єпархії з проповідями українською мовою. До того ж, майбутні священники висловили рішучий протест проти розпорядження єпископа Подільського і Брацлавського Пимена (Пегова), яке забороняло правити Службу Божу українською мовою, брали активну участь у житті університетської церкви, яка була центром першої Української парафії у Кам'янці-Подільському [15; 39, с.72; 54].

Університет сприяв виробленню засад шкільної реформи, підготовці учительських кадрів для вищих початкових шкіл (ВПШ), поширенню наукових знань серед кам'янчан, становленню і діяльності української гімназії для дорослих. Влітку 1919 р. частина викладачів (І.І.Огієнко, Л.Т.Білецький, В.О.Гериневич, М.О.Драй-Хмара, І.А.Любарський, С.С.Остапенко) допомагали міністерській комісії із вироблення „Проекту єдиної школи на Україні”, яка діяла під керівництвом П.І.Холодного, узгодити різні підходи, зокрема, щодо структури і змісту освіти, а у вересні завершили підсумковий текст, який поклали в основу реформування національної школи [70, с.5].

Ще з лютого 1919 р. при К-ПДУУ розпочали роботу дворічні педагогічні курси (100 осіб) для підготовки учителів ВПШ. Ними керував приват-доцент М.А.Чайківський, згодом – професор А.Е.Маліновський. Навчальну справу забезпечували 6 представників професорсько-викладацької корпорації (професор В.О.Біднов, приват-доценти О.А.Аленич, М.М.Васильківський, П.Г.Клепатський, І.А.Любарський, асистент М.Г.Любичанківський) [99].

Коли у листопаді 1919 р. в місті відкрили український народний університет, який був культурно-просвітнім закладом, К-ПДУУ надав

йому допомогу передусім своїми кадрами. На двох відділах – гуманітарному і природничому, де навчалось загалом 158 осіб, лекційні і практичні заняття проводили, зокрема, професори П.В.Клименко і П.М.Бучинський, приват-доценти П.Г.Клепатський, М.А.Плевако, С.С.Остапенко, Л.Т.Білецький, С.В.Бачинський, В.О.Геринович, Н.Т.Гаморак, асистенти Ю.О.Русов та І.І.Шиманович. Ректор дозволив студентам цього вишу користуватися бібліотечним фондом класичного університету [51, с.31-33].

Важливе значення для українських діячів, які не мали середньої освіти, а отже не могли розраховувати на здобуття вищої освіти, мало заснування університетської гімназії для дорослих з правами для учнів середніх шкіл. Її відкрили у жовтні 1918 р. У наступному, 1919-му, тут на I-III курсах у вечірній час навчались 130 дорослих школярів. Почесним директором обрали І.І.Огієнка. Заняття проводили як міські педагоги, так і 6 викладачів університету. Основне завдання гімназії полягало у підготовці значної частини абітурієнтів для вступу до К-ПДУУ. У липні 1920 р. було зроблено перший випуск гімназистів. 13 із них стали першокурсниками держуніверситету. Ряд випускників емігрували за кордон і здобували вищу освіту у навчальних закладах Праги [1, с.238].

Керівництво, професура і студентство докладали багато зусиль для збереження культурно-історичних цінностей, які опинилися під загрозою знищення, для майбутніх поколінь українців. Першорядна увага зверталася на пошук, придбання і доставку до закладу бібліотечних раритетів. Уже в перші місяці діяльності вишу вдалося роздобути і розмістити у бібліотечному фонді 60 стародруків, зокрема Біблію Острозького видання 1581 р. Згодом студенти розшукали і передали до бібліотеки один із трьох відомих Литовських статутів XVI ст. [4; 63, с.673]. До послуг читачів, у т.ч. й громадян міста, були також 30 томів актів, виданих Віленською археографічною комісією, „Архив Юго-Западной России” з усіма додатками, чимало примірників „Киевской Старини”, „Науково-літературного вісника” [101]. Крім того, університет роздобув комплекти видань Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, Київської духовної академії, Румунської академії наук тощо [18; 74].

Щоб не допустити пограбування революційною стихією цінних дворянських книгозбірень, які знаходилися у покинутих маєтках регіону, університет скуповував їх, поповнюючи фонд рідкісними різномовними виданнями XVIII-XIX ст. Лишень у липні-серпні 1919 р. до К-ПДУУ надійшло 2106 примірників з недалеких від міста маєтків Пулавського і Даревського [24; 87]. Важче було доправити раритети з

мастку, що знаходився аж у Могилівському повіті. Утім, за підтримки адміністрації Подільської залізниці цей план реалізували [63, с.673]. Але інший вагон з цінною літературою, що взяли з янівського мастку графа Холоневського на Вінниччині, до Кам'яця-Подільського так і не прибув, застрягнувши у Жмеринці. Окремі рідкісні колекції передавали університетові військовики. Зокрема, з с.Романи Ольгопільського повіту вони доставили 80-томну російськомовну енциклопедію Брокгауза і Єфрона. В результаті пожертв і закупівлі літератури університетська фундаментальна бібліотека станом на 22 жовтня 1920 р. нараховувала у своєму фонді 24 стародруки XVI і 82 – XVII ст., а також 663 примірники, видані у XVIII ст. [19; 66].

Професура не мирилася з жадливим нищенням архівних документів, мистецьких речей і різних культурно-історичних пам'яток. Вона неодноразово зверталася до компетентних органів з вимогою покласти край такому варварству. Навесні 1919 р. в університеті утворили свою архівну комісію (професор П.В.Клименко, приват-доценти О.З.Неселовський, П.Г.Клепатський, Ю.Й.Сіцінський, Л.Б.Б'ялковський та ін.). Не маючи жодних повноважень, вона взяла на себе обов'язок захищати від руйнації архівосховища, розміщені у Кам'яці-Подільському, ініціювала переміщення до К-ПДУУ тих особливо цінних архівних фондів, яким загрожувало знищення. Вчені домагалися прийняття закону про архівну справу. Після того, як П.В.Клименко очолив за сумісництвом відділ охорони пам'яток старовини, вдалося значно поліпшити справу із утилізацією і переробкою частини архівних документів, які, як вважали, не мали історичної ваги. Стараннями П.В.Клименка та інших діячів вдалося заснувати і видати перший номер журналу „Українська старовина”. На його сторінках сміливо ставились питання про відповідальність української держави за збереження архівної спадщини [89].

На початку 1920 р. в структурі університету запрацював науково-дослідний архів, у якому зберігалися тисячі цінних документів із більш як десяти фондів, узятих на збереження з різних установ (його ліквідували через рік, коли працівники ВУЧК під час обшуку конфіскували „антирадянські” документи). Поруч з ним функціонував кабінет (музей) мистецтва, яким завідував Ю.Й.Сіцінський. Його наповнення відбувалося за рахунок пожертв і придбання цінних речей старовини у колекціонерів, окремих власників. Наприкінці 1920 р. в мистецькому фонді кабінету нараховувалося 3274 одиниці зберігання, які мали художню цінність. Чимало експонатів використовувалося під час вивчення такої дисципліни як „Історія українського мистецтва” [42, с.191-192].

У К-ПДУУ буяло колоритне національно-культурне життя. Тут двічі (1919 і 1920 рр.) широко, із святковою ходою, відзначались Шевченківські дні, роковини смерті І.Франка, Л.Українки і М.Євшана, влаштовувались читацькі конференції з публічними дискусіями, зокрема, щодо мемуарно-публіцистичного видання В.Винниченка „Відродження нації”. Студенти залюбки займалися в університетських церковному і світському хорах, драматичному гуртку, виконували народні пісні, твори українських композиторів і драматургів. Свято відкриття закладу, перша і друга річниця його існування супроводжувалися виступами ушлюблених і місцевих національних хорових колективів, які звучали професійно і демонстрували невмирущість українського мистецтва. В закладі лунали виступи Державного симфонічного оркестру. Молодь періодично влаштовувала розважальні вечірки, під час яких виконували народні і патріотичні пісні, танці, декламували вірші українських поетів і свої власні. Під час святкування народних і церковних свят (Андрія, Іванця, Миколая, Михайла, Різдва Христового та ін.) молодь демонструвала свою обізнаність з українськими звичаями, підтримувала традиції своїх дідів і батьків, додавала до цього неповторну власну імпровізацію [48, с.27].

Попри величезну матеріально-фінансову скруту, в університеті зуміли розгорнути унікальний проект власних періодичних видань (науково-літературний студентський часопис „Нова думка” і профспілковий журнал „Наше життя”). Загалом вийшло 6 номерів названих органів, у яких засвітилися молоді поети і письменники, вміщено багато цікавої інформації про громадсько-політичне життя студентів, навчальну та іншу літературу, проблеми діяльності профспілкової організації тощо [55: 56; 57; 58;].

Отже, у 1918-1920 рр. Кам'янець-Подільський державний український університет, який появився на освітній карті України завдяки національному відродженню, виправдав покладені на нього сподівання щодо розвою національної вищої освіти і активної ролі у різних сферах державного, культурно-просвітнього і духовного життя, участі у збройному захисті країни. Перед у формуванні та посиленні впливу цього осередку національного відродження вела патріотично налаштована професура, встигаючи і на викладацьку роботу, і до науково-методичних і видавничих справ, і до лекційно-освітньої, громадської діяльності, і до виконання різних державних доручень тощо. Найважче доводилося ректору, який змушений був поєднувати керівні функції з державно-управлінською і громадською роботою, піклуючись про те, щоб кожний свідомий українець в університеті

докладав максимум зусиль для забезпечення інтенсивного українського життя у його основних проявах, виразно підтримував політику української держави і брав активну участь у її реалізації. Досить активним у цьому плані було студентство, яке розуміло свою відповідальність перед українським суспільством, прагнуло залишити свій незабутній слід у державотворенні, допомогти старшим поколінням закріпити революційні завоювання. Здійснення в основному намічених заходів забезпечило перетворення українського університету в надійну опору національного відродження. За кілька революційних років йому вдалося досягти у цьому плані набагато більше, ніж це могли зробити українські сили краю за десятиліття імперської доби. Комплексний досвід багатогранної діяльності цього вишу – унікальний як в історії освіти, так і країни загалом, заслуговує на використання і примноження у сучасних умовах розбудови незалежної української держави.

Список використаних джерел і літератури

1. Біднов В. Перші два академічні роки Українського Державного Університету в Кам'янці-Подільському: уривок із спогадів // Літературно-науковий вістник. Річник XXVII. Львів: з друкарні Ставропігійського ін-ту, 1928. Т. XXVII. Кн. XI. С. 223-240.
2. Вестник Временного правительства. 1917. 23 сент. (6 окт.).
3. Відродження: щоденна безпарт. демокр. газета. Київ, 1918. 31(18) лип.
4. Відродження. 1918. 11 лист. (24 жовт.).
5. Громада. Кам'янець-Подільський, 1919. 8 черв.
6. Гудима В.В. Курси з підготовки волосних інструкторів при Кам'янець-Подільському університеті (1919 р.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2009. Т. 13. С. 56-61.
7. Державний архів міста Києва. Ф.Р-936. Оп.1. Спр.8. Арк.3.
8. Державний архів міста Києва. Ф.Р-936. Оп.1. Спр.8. Арк.4 зв.
9. Державний архів міста Києва. Ф.Р-936. Оп.1. Спр.8. Арк.6.
10. Державний архів міста Києва. Ф.Р-936. Оп.1. Спр.8. Арк.19.
11. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-206. Оп.1. Спр.1. Арк.40.
12. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-249. Оп.3. Спр.174. Арк.15-16.
13. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-249. Оп.3. Спр.174. Арк.22-23 зв.

14. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-302. Оп.1. Спр.72. Арк.1-23.
15. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.39а. Арк.10.
16. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.69. Арк.13.
17. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.79. Арк.2.
18. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.99. Арк.44.
19. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.100. Арк.2.
20. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.1. Спр.137. Арк.18 зв.
21. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р.582. Оп.1. Спр.148. Арк.67-67зв.
22. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.2. Спр.9. Арк.1-4.
23. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.2. Спр.9. Арк.8-17.
24. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.2. Спр.14. Арк.1.
25. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.2. Спр.116. Арк.108.
26. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.2. Спр.9. Арк.8-17.
27. Державний архів Хмельницької обл. Ф.Р-582. Оп.3. Спр.3. Арк.1-3 зв.
28. Державний вістник. Київ, 1918. 29 серп.
29. Державний вістник. 1918. 22 лист.
30. Директорія і Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918-листопад 1920 рр.: Документи і матеріали. У двох томах, трьох част. / [Упоряд.: В.Верстюк (керівник) та ін.]. Київ: Вид-во імені Олени Теліги, 2006. Т.2. 744 с.
31. Доклади Подільської Губерніальної Народної Управи Губерніальній Народній Раді Першого чергового народнього зібрання. По народній освіті. Сесія з 22 по 26 квітня 1918 року. Кам'янець на Поділлі: Друкарня Поділ. губ. правління, 1918. 119 с.
32. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле. Вид.2-е. Мюнхен: Укр. вид-во, 1969. 543 с.

33. Другий Всеукраїнський Учительський З'їзд: тези докладів, дебати, постанови. Київ: Видання Всеукр. тов-ва освіти, 1917. 40 с.
34. Життя Поділля. Кам'янець-Подільський, 1918. 25 груд.
35. Життя Поділля. 1918. 28 груд.
36. Життя Поділля. 1919. 3 січ.
37. Життя Поділля. 1919. 22 січ.
38. Життя Поділля. 1919. 23 січ.
39. Завальнюк О. Іван Огієнко і підготовка богословів у Кам'янець-Подільському державному українському університеті (1918-1920) // *Наук. збірник, присвячений 125-річчю з дня народження митрополита Іларіона (Огієнка): зб. доп. і матеріалів*. Київ: Київ. правосл.богослов. академія УПЦ КП, 2007. С.67-75.
40. Завальнюк О.М. Історія Кам'янець-Подільського державного українського університету в іменах (1918-1921 рр.) Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2006. 616 с.іл.
41. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний український університет і церковне відродження Поділля (1919-1920 рр.) // *Збірник матеріалів Всеукр. наук.-теорет. конф. «Релігійне життя Поділля: минуле і сучасне». До 1020-ліття Хрещення Русі та 250-річчя Вінницького кафедрального Спасо-Преображанського собору*. Вінниця, 2008. С.95-100.
42. Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний український університет: робота із збереження культурно-історичної спадщини регіону // *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського: зб. наук. праць*. Серія: історія. Вінниця, 2008. Вип. XIV. С.186-193.
43. Завальнюк О.М. Науковий доробок Кам'янець-Подільського державного українського університету в часи національного відродження (1918-1920) // *Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку», м.Кам'янець-Подільський, 17-18 верес. 2003 р.: Доповіді і повідомлення*. Кам'янець-Подільський-Київ-Нью-Йорк-Острого, 2005. Т.1. С.49-54.
44. Завальнюк О.М. Проблема створення матеріально-технічної бази національної університетської освіти України у 1918-1920 рр. // *Україна у ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. наук. праць*. Київ: Ін-т іст. України НАН України, 2009. Вип.15. Ч.1. С.96-117.
45. Завальнюк О.М. Утворення і діяльність державних українських університетів (1917-1920 рр.): монографія. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. 644 с.

46. Записки Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. Кам'янець-Подільський, 1920. Т.5: Праці Комісії в справі перекладу Св. Письма на богословському факультеті Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету. 69 с.

47. Из эпистолярного наследия В.И.Вернадского. Письма украинским академикам Н.П.Василенко и А.А.Богомольцу / [Сост.: С.Н.Киржаев і В.А.Толстов; Комиссия по оразработке науч. наследия акад. В.И.Вернадского]. Киев, 1991. 244 с.

48. Кам'янець-Подільський державний університет: минуде і сьогодення. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2003. 408 с. + іл.

49. Копилов А.О., Завальнюк О.М. Кам'янець-Подільський державний університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917-1921 рр.) // Укр. іст. журн. 1999. №4. С.41-50.

50. Копилов С.А., Завальнюк О.М. Організаторська, керівна, науково-педагогічна і громадська діяльність Івана Огієнка на посаді ректора Кам'янець-Подільського державного українського університету в 1918-1920 рр. // Іван Огієнко – організатор, керівник і оборонець Кам'янець-Подільського державного українського університету (1918-1920 рр.): Документи. Матеріали. Світлини. Хроніка діяльності / [Уклад. С.А.Копилов і О.М.Завальнюк]. Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2014. С.9-45.

51. Мельник Е.М. Кам'янець-Подільський український народний університет (листопад 1919 – початок 1921 рр.) // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський: Оіом, 2006. Т.7. С.28-35.

52. Нариси з історії архівної справи в Україні / [За заг. ред. І.Матяш та К.Климової]. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2002. 610 с.

53. Наш шлях. Кам'янець-Подільський, 1920. 26 лют.

54. Наш шлях. 1920. 2 бер.

55. Наше життя: місячник. Кам'янець на Поділлі 1920. Ч.1. 26 с.

56. Наше життя: місячник. 1920. Ч.2-3. 98 с.

57. Нова Думка: журнал науково-літературний. Кам'янець-Подільський, 1920. Вип.І-ІІ. 80 с.

58. Нова Думка. 1920. Вип.ІІІ. 42 с.

59. Нова Рада. Київ, 1918. 31(18) жов.

60. Новий шлях. Кам'янець-Подільський, 1919. 11 черв.

61. Огієнко І. Моє життя. Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура: науково-літературний місячник. Варшава, 1935. Кн.8. С.510-522.

62. Пам'ятки. Monuments: [документи і матеріали] / [Упоряд.: К.І.Климова, В.П.Ляхощкий, І.Б.Матяш та ін.]. Київ, 1998. Т.1. 280 с.
63. Пащенко О. Заснування Кам'янець-Подільського Державного Українського Університету // Наша культура. Варшава-Львів, 1936. Кн.10(18). С.671-677.
64. Пащенко О. Як зародився Державний Український Університет у м. Кам'янці на Поділлі // Свято Поділля. Кам'янець на Поділлі, 1918. 22 жовт.
65. Поділля. Кам'янець-Подільський, 1918. 3 квіт. (21 берез.).
66. Подольський край. Каменец-Подольськ, 1920. 22 окт.
67. Полонська-Василенко Н. Микола Прокопович Василенко – його життя та наукова діяльність // Український історик. Нью-Йорк-Мюнхен, 1966. №3-4. С.41-51.
68. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-19 рр. Київ: Печатня видав. т-ва «Друкар», 1920. 128 с.
69. Приходько В. Повстання Українського Державного Університету в Кам'янці на Поділлі: відбитка з «Нашої Культури» 1935-1936 рр. Варшава: Друкарня синодальна, 1936 60 с.
70. Проект єдиної школи на Україні. Основна школа. Кам'янець-Подільський: Дністер, 1919. Кн.1. 172 с.
71. Прокопчук В.С., Філінюк Л.Ф. Бібліотека Кам'янець-Подільського національного університету: роки становлення й розквіту. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. 284 с.: іл.
72. Русова С. Мої спомини. Львів: Видав. кооператива «Хортиця»; Київ: Україна-Віта, 1996. 209 с.
73. Свято відкриття Кам'янець-Подільського державного українського університету: Дослідження. Документи. Матеріали / [Уклад., автор перед слова і досліджень О.М.Завальнюк]. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2008. 280 с.
74. Свято Поділля. Кам'янець на Поділлі, 1918. 22 жовт.
75. Село. Кам'янець-Подільський, 1919. 20 жов.
76. Слово. Кам'янець-Подільський, 1920. 3 лист.
77. Табачник Д. Історія української дипломатії в особах. Київ: Либідь, 2004. 420 с.
78. Трудова громада. Кам'янець-Подільський, 1920. 25 черв.
79. Трудова громада. 1919. 10 лип.
80. Трудова громада. 1919. 11 лип.
81. Трудова громада. 1919. 19 лип.
82. Трудовий шлях. Кам'янець-Подільський, 1919. 29 черв.
83. Трудовий шлях. 1919. 9 лип.
84. Трудовий шлях. 1919. 19 лип.

85. Трудовий шлях. 1919. 20 лип.
86. Тюрменко І.І. Огієнко Іван Іванович (митрополит Іларіон). Державний та релігійний діяч // Діячі науки і культури України: нариси життя та діяльності. Київ: Книги-XXI, 2007. 301-307.
87. Україна: щоденна газета. Кам'янець-Подільський, 1919. 17 серп.
88. Україна. 1919. 28(15) жов.
89. Українська Держава (квітень – грудень 1918 року): Документи і матеріали. У двох томах, трьох част. / [Упоряд.; Р.Піріг (керівн.) та ін.]. Київ: Темпора, 2015. Т.2. XX + 412 с.
90. Українська старовина: орган Комісії для охорони пам'яток старовини й мистецтва при Головному управлінні мистецтва і національної культури. Кам'янець, 1919. №1. С.1-9.
91. ЦДАВО України. Ф.166. Оп.1. Спр.878. Арк.10.
92. ЦДАВО України. Ф.1063. Оп.1. Спр.6. Арк.149.
93. ЦДАВО України. Ф.1072. Оп.1. Спр.27. Арк.1-3.
94. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр.329. Арк.7а-7а зв
95. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр.329. Арк.25 зв.
96. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр.329. Арк.55.
97. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр.329. Арк.63 зв.
98. ЦДАВО України. Ф.2201. Оп.1. Спр.353. Арк.1а.
99. ЦДАВО України. Ф.2582. Оп.1. Спр.155. Арк.17-18 зв.
100. ЦДАВО України. Ф.2582. Оп.1. Спр.187. Арк.69.
101. ЦДАВО України. Ф.3876. Оп.1. Спр.3. Арк.103.

Sergey Kopylov, Alexander Zavalniuk

**Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University:
the first national higher education comprehensive experience in
1918-1920**

The foundation, formation and activity of Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University (K-PDUU), the precursor of the modern Kamianets-Podilskyi National Ivan Ohienko University, is highlighted. The attention is paid to the establishment of university idea and its implementation in the Podilskyi region (Krai) administrative centre by the efforts of local intellectuals, Kyiv scientists and government officials, employees of the city council and дума, provincial and district zemstvos. The legal acts that opened the way to the opening and created the principles of functioning of the KPDUU, the efforts to prepare the material and technical base, the development of teaching staff and student contingent, the deployment of a

qualitative educational process, educational activities, etc. are being analyzed. As well, the activity of higher educational establishment, its representatives and students, aimed at supporting Ukrainian statehood, the church, deepening of the national cultural revival, protection of cultural values and national sovereignty are revealed.

Key words: *Kamianets-Podilskyi State Ukrainian university, professorship, students, specialists training, national revival, state sovereignty.*

Одержано 23 лютого 2018 року

УДК 378.4.014.61 (477.43-21)

В.В. Кобильник, Л.В. Горчак

Основні тенденції модернізації системи підготовки фахівців у Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка

У статті проаналізовано діяльність Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка з підготовки фахівців, зокрема, акцентовано на основних заходах з імплементації норм Закону України «Про вищу освіту», окреслено перелік спеціальностей, ліцензованих та акредитованих упродовж 2014-2018 рр. Звернено увагу на зміни в організаційній структурі університету упродовж 2014-2018 рр. Узагальнено статистичну інформацію щодо кількості випускників Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка.

Ключові слова: *вища освіта, університет, ліцензування, акредитація, спеціальність, напрям підготовки, випускник, звітність.*

Проголошення незалежності України ознаменувало новий етап у розвитку освітньої галузі. Успадкована з радянського минулого система освіти потребувала кардинальних змін, а саме – творення національної освіти, яка є визначальним чинником забезпечення її національних інтересів, зміцнення авторитету та конкуренто-спроможності на міжнародній арені, культурного та духовного відродження українського народу.